

De kleine ruimtevaarder van Kopland vzw (foto: Michiel Deijver)

Uitwisselings- en inspiratiedag: Poppen en figuren: tussen erfgoed en hedendaagse praktijk

28 november 2023

Huis van Alijn en le Centre de la Marionnette van de Fédération Wallonie-Bruxelles

Op **28 november 2023** organiseerden het Huis van Alijn en Le Centre de la Marionnette de la Fédération Wallonie-Bruxelles/Musée des arts de la marionnette (Doornik) een uitwisselings- en inspiratiedag: 'Poppen en figuren: tussen erfgoed en hedendaagse praktijk'. Op deze dag kwamen spelers, makers en mensen uit de erfgoedsector samen in het Huis van Alijn om mee na te denken over de praktijk van poppen- en figurentheater en het **doorgeven en borgen van erfgoed, kennis en kunde**. Het idee van de samenwerking tussen het Huis van Alijn en Centre de la Marionnette ontstond met het oog op een duurzame uitwisseling rond poppen- en figurentheatererfgoed en betere contacten over de taalgrens heen. Daarom was de gehele dag ook tweetalig te volgen (en kwam tot stand met de steun van Culture/cultuur van het Departement Cultuur, Jeugd en Media en de Fédération Wallonie-Bruxelles)

Agenda :

1. Verwelkoming door **Sam De Schutter** (Huis van Alijn, Gent) en **Françoise Flabat** (Centre de la Marionnette van de Fédération Wallonie-Bruxelles, Doornik)
2. Hoe een erfgoedblik combineren met hedendaagse praktijk? Hoe kan erfgoed inspireren en hoe presenteert je het?
 - a. **Vicky Vermoezen** en **Paul Contryn** van DE MAAN (Mechelen)
 - b. **Alain Verhelst** en **Marc Beuten**, Das de Puppe - West Vlaams Poppentheater Platform
 - c. **Cécile Quoilin**, Musée de la Vie wallonne (Luik)
3. Bevraging en gesprek rond erfgoednaden i.s.m. **CEMPER** en terugblik
4. **Werkplaats Immaterieel Erfgoed (WIE)** over het capteren van praktijken.
5. **Roel Daenen** (FARO) in gesprek met **Otto van der Mieden** (Poppenspe(e)lmuseum, Nederland), **Carole Marquet-Morelle** (Musée d'Ardenne, Charlesville-Mézières, Frankrijk) en **Sven Ronsijn** (Ultima Thule, Gent) over poppen- en figurentheatererfgoed.

Tussendoor twee voorstellingen: *'De Kleine Ruimtevaarder'* van **Kopland** en *'Too mad to be true'* van **Kang Kang Deng**

Alle **presentaties** en de **deelnemerslijst** met contacten vind je terug in bijgevoegde pdf's.

1. Verwelkoming door Sam De Schutter, conservator Huis van Alijn en Françoise Flabat, directeur Le Centre de la Marionnette van de Fédération Wallonie-Bruxelles/Musée des arts de la marionnette

Het **Huis van Alijn (Gent)**, bewaart in de collectie over het dagelijks leven van de twintigste eeuw tot nu, een grote deelcollectie over het poppentheater. Dankzij het Spelleke van de Muide, en haar opvolgers het Spelleke van Folklore en Pierke van Alijn, zit poppentheater in het DNA van het museum. Wekelijks zorgen de spelers van Pierke van Alijn voor poppentheater in het museum.

De museale collectie omvat stangpoppen van het Spelleke van de Muide en andere kleinere poppentheaters. Een groot aantal poppen van het Gentse Theater Taptoe en de Mechelse familie Contryn verrijkten de collectie in 2021. De poppen van Pierke van Alijn zijn geïnventariseerd, maar worden nog actief bespeeld en worden dus niet in een museaal depot bewaard. De collectie is divers en bestaat uit poppen en figuren voor verschillende speltechnieken, foto's, audiovisueel materiaal, affiches, flyers en ontwerptekeningen. Door uiteenlopende dragers te bewaren en te linken aan elkaar is het doel om de praktijk, voorstellingen of het werk achter de schermen zo ruim mogelijk te documenteren. Tussen 2022-2023 werkte het Huis van Alijn aan een inhaalbeweging op deze collectie. Doel was de registratie van de collectie volledig op punt te zetten en ze digitaal te ontsluiten. Ook werden speltechnieken, voorstellingen of het werk achter de schermen gecapteerd en werden interviews met spelers afgenomen om kennis over de collectie en de praktijk van het poppenspel te bewaren.

De collectie ontdekken kan je op de inhoudelijke [projectpagina](#) of de [collectiepagina](#). De volledige collectie (ongeveer 2000 stukken) is ook volledig digitaal te raadplegen en doorzoeken in [Studio Alijn](#).

<https://huisvanalijn.be/nl>

Le Centre de la Marionnette de la Fédération Wallonie-Bruxelles/Musée des arts de la marionnette (Doornik) maakt samen met *Créa-Théâtre* deel uit van het overkoepelende *Maison de la Marionnette*. Op vraag van de stad Doornik nam *Créa-Théâtre*, vertegenwoordigd door Francis Houtteman en zijn team, in 1985 intrek in een eigendom van de stad. Het doel was een permanente ontmoetingsplaats uit te bouwen voor alles wat te maken heeft met poppenspelkunst. Op deze locatie kwam ook *Le Centre de la marionnette* en nadien ook het *Musée des arts de la marionnette*. Het theater, het centrum en het museum hebben elk hun eigen zwaartepunt, maar versterken en verrijken in combinatie met elkaar het poppen- en figurentheater op heel wat verschillende manieren. Er vinden voorstellingen en festivals plaats en het huis vormt een permanente plaats van verwelkoming en ontmoeting. Hedendaagse praktijk, creatie, productie en kunstenaarsresidenties worden gestimuleerd. Er wordt een geheugen opgebouwd rond poppenspel via documentatie, tentoonstellingen en publicaties. Opleidingen, onderzoek, workshops en mastercursussen worden ingezet om de praktijk door te geven. Binnen het museum, dat meer dan 3000 poppen van over heel de wereld bewaart en tentoonstelt, ligt de focus dan weer op inventarisatie, restauratie en bewaring. Maar ook tonen, informeren, (digitaal) delen en educatie zijn belangrijke aspecten van de werking.

De veelzijdigheid van de huis laat toe zowel het heden als het verleden van poppenspel zichtbaar te maken, relevantie te geven, te duiden en te versterken.

<https://www.maisondelamarionnette.be/fr/>

2. Doorheen de dag deelden uiteenlopende sprekers vanuit de eigen werking hun inspirerende ervaringen of doelen wat betreft het omgaan met erfgoed en bijdragen aan het borgen van immaterieel erfgoed en kennis over deze praktijk. Centrale vraag is Hoe een erfgoedblik combineren met hedendaagse praktijk? Hoe kan erfgoed inspireren en hoe presenteert je het?

a. Vicky Vermoezen en Paul Contryn van DE MAAN (Mechelen)

DE MAAN is een beeldend theater uit Mechelen met een rijke geschiedenis. De oorsprong ligt bij HOPLA en het latere Mechelse Stadspoppentheater, met aan het roer de familie Contryn. Vandaag zet De MAAN in op verbeeldingsrijk en hedendaags theater voor kinderen en bij uitbreiding voor jongeren en volwassenen. Toch trachten ze binnen hun werking de erfgoedblik niet uit het oog te verliezen. Hun ervaringen en visie deelden ze tijdens hun presentatie. Erfgoed en nieuwe creatie gaan binnen DE MAAN hand in hand. Jonge makers krijgen informatie mee over het verleden en worden geconfronteerd met erfgoed.

Paul en Katinka (meester-leerling)

Daaropvolgend wordt hen gevraagd zelf een visie te vormen op figurentheater vandaag en zich te positioneren binnen een lange en rijke traditie. Kinderen laten mee-maken, kennis doorgeven via het meester-leerling traject of masterclasses voor spelers zijn eveneens belangrijke manieren om kennis, ervaring en techniek door te geven. Erfgoed wordt ook opnieuw ingezet in voorstellingen (voorbeeld: Een grot vol slijm met een rietje in samenwerking met Benjamin Verdonck, waarin oude decors een nieuwe functie krijgen). De uitgebreide collectie poppen en figuren die momenteel bewaard wordt in de Brusselsepoort wil men nog actiever inzetten en ontsluiten. Op die manier kan het verleden het heden nog meer inspireren.

<https://www.demaan.be/>

b. Alain Verhelst en Marc Beuten, Das de Puppe - West Vlaams Poppentheater Platform

Poppenspel, poppentheater, figurentheater, theater der dingen, ... kennen een lange en bloeiende traditie in West-Vlaanderen (en daarbuiten). De nood was groot dit onder de aandacht te brengen. Het Geheugen Collectief, Alain Verhelst en andere partners gingen enkele jaren geleden aan de slag en in 2017 vloeide daar 'Das de Puppe' uit. De geschiedenis van poppentheaters in de regio werd gereconstrueerd, erfgoed werd in kaart gebracht en actieve theaters werden bevraagd en in contact met elkaar gebracht. Kennis, vaardigheden en technieken werden gedeeld en uitgediept om de traditie en het spel levend te houden en jongere generaties vertrouwd te maken met dit rijke erfgoed. Naast een tentoonstelling en een publicatie waren er lezingen, cursussen en workshops. Dankzij 'Das de Puppe' werd uitwisseling binnen West-Vlaanderen versterkt. Niet veel later werd duidelijk dat de nood om te blijven samenkomen, deze contacten lokaal te verduurzamen en uitwisseling te behouden groot was. Hieruit groeide de WUP, West-Vlaamse Unie voor Poppenspelers. Binnen de WUP wil men kennis delen en bewaren en elkaar beter ondersteunen om dit levende erfgoed levend en zichtbaar te houden. Samenwerking is hierin cruciaal, niet alleen tussen theaters, maar ook met erfgoedorganisaties. Een mooi voorbeeld zijn de [poppen van Kallemoeie](#) die samen met Kusterfgoed geïnventariseerd en ontsloten werden. In haar opzet is de WUP zeker nog niet klaar. Naar de toekomst toe zou ze de contacten nog willen verbreden, nog beter kunnen inspelen op noden en het levende erfgoed op een dynamische manier blijven ondersteunen. Er resten nog heel wat vragen en uitdagingen. In West-Vlaanderen is er nu een sterke basis. Het zou goed zijn als dat ook in andere regio's zo is. WUP kan hierin als voorbeeld dienen voor anderen. Het gebrek aan financiële middelen blijft voor vele spelers echter een grote uitdaging. Binnen Opendoek vzw, dat zich toelegt op uiteenlopende kunstvormen, is poppenspel slechts een klein deel van de focus. Toch toont Das de Puppe en WUP dat constructieve samenwerking loont.

Inzetten op samenwerking, erfgoed, digitalisering en delen van kennis lijkt hen belangrijk om dit erfgoed levend en dynamisch te houden. Een huis voor figurentheater blijft een droom maar hoe dat er zou moeten uitzien kan heel breed zijn. Is dat digitaal, over grenzen heen... Belangrijk is alleszins dat erfgoed beleefd kan worden.

<https://www.draadpoppentheater.be/assets/dasdepuppe-brochure.pdf>

<https://immaterieelerfgoed.be/nl/kennis/das-de-puppe-west-vlaams-poppentheaterplatform>

c. Cécile Quoilin, conservator van Musée de la Vie wallonne (Luik)

Het museum van het Waalse Leven (*Musée de la Vie wallonne*) is in haar DNA nauw verweven met poppenspel. Sinds 1931 is in het museum een poppentheater actief. Spelers en het museum hadden als doel er de verdwijnende traditie een plaats te geven. Poppenspelers werden deel van de werking en oudere collecties poppen kregen een hybride status, zowel als museumobject als dat van levend erfgoed. De poppenspelers beheerden het erfgoed, maar lange tijd waren de omstandigheden niet ideaal. Een groeiend besef van de erfgoedwaarde van poppen en het belang van conservatie kwam pas vanaf de jaren 1980. Vandaag neemt het collectieteam van het museum de taak ter harte poppen te beschrijven, conditierapporten op te maken en restauraties uit te voeren. Restauratie brengt echter heel wat uitdagingen met zich mee. Verander je niet te veel, hoe trouw blijf je aan het verleden, hoe reconstrueer je alles? Archieven, foto's, geluidsopnamen en films vormen naast de poppen een belangrijk deel van de collectie. Ze kunnen helpen bij restauraties en laten toe linken te leggen binnen de collectie. Geluidsopnames geven inzicht in de manier waarop bepaalde vertolkers speelden. Ook interviews (o.a. uit 2018 met Luikse poppenspelers) geven inzicht in de overdracht van kennis, de evolutie in repertoire en de rol van bijvoorbeeld het personage Tchantchès. Aangezien poppenspel levend erfgoed is, is het voortdurend in verandering. Nieuwe doelgroepen (scholen of gezinnen) en een veranderende samenleving brengen maatschappelijke thema's en actualiteit binnen in het soort poppen, in het spel en repertoire. Het museum blijft actief inzetten op het levend houden en ondersteunen van poppentheater.

<https://www.provincedeliege.be/viewallonne>

3. Nodenbevraging door CEMPER, Staf Vos, Debora Plouy en Justine Van Gysel

CEMPER organiseerde in samenwerking met het Huis van Alijn een nodenbevraging. Zo kregen wij een beter zicht op wat er leeft binnen de gemeenschap, wat de zorgen zijn en waar CEMPER ondersteuning kan bieden. Deelnemers aan de dag kregen vijf vragen voorgeschoteld. Hieronder blikken we terug op de antwoorden.

Wil je een praktijk uit het poppenspel of figurentheater een duurzame toekomst geven en doorgeven aan een volgende generatie?

Dat is wat we het borgen noemen. Borgen betekent een duurzame toekomst (helpen) geven aan immaterieel erfgoed. Immaterieel erfgoed zijn gewoontes, kennis en praktijken van vandaag, die mensen van vroeger hebben gekregen en willen doorgeven aan toekomstige generaties. En naarmate tijden veranderen, verandert immaterieel erfgoed mee. Wanneer je immaterieel erfgoed gaat borgen, onderneem je bewust actie om ervoor te zorgen dat mensen je erfgoed leren kennen en kunnen beoefenen. Zo krijgen ook nieuwe generaties goesting om mee te doen en kunnen ze met voldoende kennis in handen de praktijk voortzetten en de toekomst van dit immaterieel erfgoed verzekeren. (Werkplaats Immaterieel Erfgoed)

Er wordt al heel wat ondernomen om de praktijk levend te houden:

- Zo goed als alle aanwezigen op de dag houden de praktijk levend door in de eerste plaats de vele poppen en figuren tot leven te wekken tijdens **voorstellingen**. Er wordt gespeeld en dit vormt de kern van de praktijk. Deze voorstellingen zijn voor een groot doelpubliek toegankelijk. Er werd daarbij aangegeven dat het goed zou zijn om elkaars theaterwerk vaker te bezoeken.
- Naast voorstellingen zijn vele spelers ook bereid om mee te werken aan tijdelijke **projecten**, zoals een straatfestival in de zomer.
- Spelers verdiepen zichzelf in de materie en bestuderen verschillende technieken. De **kennis** en **vaardigheden** die ze doorheen hun carrière opdoen, proberen velen ook door te geven aan andere spelers.
- Vaak wordt extra aandacht besteed aan het aanbod voor scholen, zodat ook jonge kinderen kennis maken met figurentheater. **Kinderen** krijgen ook de kans om deel te nemen aan **workshops** en demonstraties, zodat zij op zo'n momenten de smaak te pakken krijgen.
- Tijdens **tentoonstellingen en infoavonden** krijgen geïnteresseerden de kans om de praktijk van het poppen- en figurentheater beter te leren kennen.
- België telt een aantal **musea** die poppen- en figurentheater integreren in hun werking. Zij kunnen een belangrijke rol spelen in het communiceren naar en sensibilisering van zowel hun bezoekers als de jeugd tijdens een schooluitstap.
- Over het algemeen wordt door spelers en makers zelf veel **gecommuniceerd** over wat ze doen, ook via sociale media.

Het borgen van immaterieel erfgoed stuit vaak op een aantal drempels. Uit de bevraging blijkt dat de meesten dezelfde zorgen delen:

- Er blijft een grote nood aan **erkenning** voor en **sensibilisering** over de eigenheid van de praktijk.
- Het sensibiliseren en borgen van de praktijk vraagt veel **menselijk en financieel kapitaal**. Er is tijd en energie te kort en ook betaalbare **ruimte** vinden is geen sinecure. Ook op andere vlakken vormt het vinden van bijkomende financiële middelen een probleem.
- Er is geen **structuur** of **overkoepelende organisatie** om de beoefenaars van de discipline samen te brengen. Centralisatie (en bijgevolg meer overleg) zou de praktijk ten goede komen.
- Het ontbreekt aan **duurzame visie en engagement** bij officiële instanties, ondersteunende organisaties en subsidiegevers. Gesubsidieerde projecten zorgen telkens voor een tijdelijke opflakking van interesse in de kunstvorm, maar nadien

vervaagt de aandacht voor het poppenspel of figurentheater en raken nieuwe initiatieven niet van de grond.

- Daarnaast is het ook niet eenvoudig om jongeren warm te maken voor deze kunstvorm, terwijl **jeugdige instroom** kan helpen om de praktijk een duurzame toekomst te geven.

Wat zijn volgens jou belangrijke bronnen om de geschiedenis van het poppenspel of figurentheater te vertellen?

Belangrijke bronnen voor de geschiedenis van poppenspel en figurentheater zijn volgens de deelnemers:

- **Poppen, figuren en objecten** zijn natuurlijk onmisbaar voor elk verhaal over de praktijk.
- **Publicaties** allerhande, zoals boeken en teksten, zijn zeer informatief, al moeten ze soms ook kritisch benaderd en vergeleken worden.
- Daarnaast zijn ook **klank-** en **beeldmateriaal** van groot belang. Opnames en film(fragmenten) vertellen veel over de geschiedenis en kunnen een evolutie in het spel tonen.
- Verder zijn **archiefmateriaal** (zoals notities) en **spelteksten** belangrijke bronnen van informatie.
- Er werd ook veel nadruk gelegd op niet-tastbare of niet-materiële bronnen. Zo is **mondelijke overlevering** een belangrijke factor in het doorgeven van de geschiedenis. Tradities, technieken, repertoire en getuigenissen van poppenspelers (al dan niet al opgetekend) kwamen meermaals aan bod in de gegeven antwoorden.
- Enkele van die bronnen vind je in **musea**, andere werden door organisaties of particulieren op het **internet** gepubliceerd.

Veel aanwezigen willen ook zelf materiële sporen nalaten voor de toekomst. Bij de vraag naar welke sporen dit dan moeten zijn, blijkt natuurlijk veel overlap met bovenstaande opsomming. Andere bronnen die tijdens de bevraging nog aan bod kwamen, zijn: **decors, muziek, foto's, verhalen, technisch materiaal, nieuwe creatie en de neerslag van het creatieve en artistieke proces**.

Wat doe je momenteel met je archief en collectie?

Het archief van een organisatie of persoon is het geheel van documenten die ze opstellen bij het uitoefenen van hun activiteiten of functies. Het is dus een geheel dat op natuurlijke wijze aangroeit. Documenten kunnen we hierbij breed opvatten. Het gaat niet alleen over tekstbestanden, maar ook over foto's, audiovisueel materiaal, e-mails ... Deze kunnen zowel digitaal als analoog bewaard worden.

Vele figurentheatermakers bewaren meer dan alleen hun archief. Ook objecten als poppen en decors zijn waardevol en worden bijgehouden. Daarnaast worden documenten soms bewust verzameld, samengebracht en bewaard op basis van een bepaald criterium. Deze zaken vormen de collectie van figurentheatermakers. (<https://cemper.be/themas/wat-er-rest-van-voorstelling-en-context/>)

- De meeste deelnemers **bewaren** hun collectie en archief. Vele spelers, makers en liefhebbers hebben een verzameling poppen en figuren. Ook kledij wordt in archiefdozen op zolder bewaard. Daarnaast bewaren de aanwezigen hun archief met allerlei soorten documenten zoals affiches en films.
- Deelnemers hebben aandacht voor een goed **beheer**:
 - Sommige collecties en archieven werden al **geïnventariseerd** en beschreven.
 - Daarnaast wordt het materiaal ook goed **onderhouden** en hersteld wanneer nodig.
- Het erfgoed moet zichtbaar en vindbaar zijn voor het publiek:
 - Poppen en figuren worden bijvoorbeeld **hergebruikt** in nieuwe voorstellingen.
 - Collectie en archief dienen als referentiecollectie voor **onderzoek**.
 - Sommige poppen worden **tentoongesteld** in publieke locaties, of zijn in situ te bezichtigen na afspraak.
 - Er gebeuren inspanningen om het erfgoed ook **online** toegankelijk te maken.
- Tot slot is er een deelnemer materiaal aan het **overdragen** aan organisaties zowel in binnen- als buitenland.

Voor deelnemers uit musea behoort dit tot hun vast takenpakket, voor de poppenspelers en kunstenaars is dit alles minder vanzelfsprekend.

Welke dromen hebben de aanwezigen voor hun archief en collectie?

- Vele deelnemers zouden hun collectie en archief willen **overdragen** aan een **volgende generatie** zodat zij deze verder kunnen gebruiken.
- Een deel gaf aan dit te willen doen in de huidige vorm. Anderen zouden hun collectie dan weer graag eerst **vervolledigen** of juist **triëren** en selecteren, omdat niet alles kan of moet bewaard worden.
- In uiterste nood kan de collectie ook bewaard en doorgegeven worden aan volgende generaties door officiële instanties en **musea**.
- Enkel hopen nog de **verhalen** achter de poppen of de archiefstukken te kunnen optekenen.
- Het archief en de collectie kunnen ook dienen als basis voor **heropvoeringen** of inspiratiebron voor **nieuwe creaties**.
- Enkel denken na over het opzetten van een **expo** met omkaderende activiteiten voor scholen, in de bib, in culturele centra etc.
- Iemand formuleerde de wens dat musea meer theaterpoppen en decors zouden **uitwisselen** voor hun tentoonstellingen.
- Tot slot stelt iemand zich de vraag of **verkoop** een optie is.

Hierbij komen vaak dezelfde drempels kijken als bij het borgen van de praktijk:

- Er is een gebrek aan (betaalbare) **ruimte**. Poppenmakers en –spelers hebben vaak onvoldoende **tijd** om aan archief- en collectiezorg te doen en zijn niet altijd even gemotiveerd om hier tijd voor vrij te maken. Ook het ontbreken van **budget** is voor velen een obstakel.
- Er is geen **coördinatie** of samenwerking. Hierdoor weten mensen niet altijd wat ze kunnen doen, hoe ze dit best aanpakken en waar ze hiervoor terecht kunnen.
- Poppenspelers en erfgoedinstellingen hebben vaak slechts een **tijdelijke interesse** om expliciet met het erfgoed van poppenspel aan de slag te gaan.

Vind je dat de relevante informatie over het figurentheatererfgoed vindbaar is?

Voor enkelen is het duidelijk waar er relevante informatie over figurentheatererfgoed te vinden is; zij antwoorden dan ook “ja” op deze vraag. Anderen blijken toch nog met bepaalde noden te zitten:

- Er is nood aan **centralisering**: één aanspreekpunt, zoals destijds Het Firmament. Dit kan voor sommigen via een ‘huis voor figurentheater’, wat ook op digitale wijze kan. Anderen zien liever een federaal platform zoals in Frankrijk.
- **Persoonlijk contact** blijkt ook een nood.
- Er is nood aan musea met **blijvende interesse** en voldoende **respect** voor afwijkende visies.
- Een doorzoekbaar **digitaal platform voor beeldmateriaal** ontbreekt: ook dat kan een ‘digitaal huis voor figurentheater’ zijn.
- Sommige online platformen zijn momenteel **niet publiek toegankelijk**.
- Een **overzicht van plekken en organisaties** die een permanente werking rond figurentheater aanbieden zou het vinden van informatie ook vergemakkelijken.

Heb jij al ondersteuning gehad van een organisatie bij je omgang met erfgoed?

Om voor onszelf een goed zicht te krijgen op de huidige veldtekening rond het figurentheatererfgoed, stelden we de vraag naar ondersteuning. Velen hadden nog geen of zeer beperkte ondersteuning ontvangen. Er waren zeker ook vragende partijen en zoekenden onder de deelnemers. Degene die wel al ondersteuning kregen, vonden dat bij het **Huis van Alijn**, een **erfgoedcel**, het **AMSAB**, het **Letterenhuis**, **CEMPER** of voorloper **Het Firmament**. Aan Waalse/Franse kant was dit vooral bij **IRPA**, la **Fédération Wallonie Bruxelles**, **Unima Belgique**, **Scapin**, **Prositech**, La **Service Patrimoine** en een **provincie**.

Wil je nog iets kwijt?

Onze nodenbevraging bestond uit een aantal vastgelegde vragen. Uiteraard staan wij ook open voor input en vragen of noden waar we zelf (nog) niet bewust van zijn. Om die reden kregen deelnemers hier de kans om ook zelf nog zorgen en/of noden aan te geven. Deze waren:

- De invloed van de **spreiding** omwille van de regionale factor.
- Poppentheater is levend erfgoed dat voortdurend evolueert. Hierbij komt een probleem van **vermenging** kijken. Materiaal van diverse gezelschappen geraakt door elkaar.
- Er werd de vraag gesteld welke rol een **koepelorganisatie** kan opnemen.
- Iemand was ook bezorgd dat na hem alles **verloren** zal gaan.
- Er werd aangegeven dat transmissie grotendeels gebeurt via het werk van **studenten** en we dit dus zeker ook niet over het hoofd mogen zien.

En als laatste werd ook hier nog eens aangegeven dat het belangrijk is om **ontmoetingsmomenten** en uitwisselingsdagen te organiseren met alle actoren uit het poppen- en figurentheater en die ook toegankelijk zijn voor andere kunstvormen.

Waarvoor kan je terecht bij CEMPER, Centrum voor Muziek- en Podiumerfgoed?

a. Generiek aanbod van CEMPER

CEMPER ontstond in 2019 uit de fusie tussen Het Firmament, Expertisecentrum voor het erfgoed van de podiumkunsten, en Resonant, expertisecentrum voor muzikaal erfgoed.

CEMPER beheert zelf geen archieven of collecties, maar adviseert, ondersteunt en begeleidt iedereen die met muziek- of podiumerfgoed in aanraking komt: van amateur tot professional, van hobbyist tot academicus, van erfgenaam tot verzamelaar. Poppenspel en figurentheater horen daar vanzelfsprekend bij. Aarzel niet ons te contacteren voor advies op maat.

Op onze website vind je tips, handleidingen, inspiratie en meer.

- Voor een **overzicht**: zie <https://cemper.be/wat-we-doen>
- In onze **Praktijkwijzer** (<https://cemper.be/praktijkwijzer>) vind je hulp over
 - Onze dienstverlening bij het doorgeven van praktijken of het borgen van immaterieel erfgoed.
 - Wat kan je allemaal bewaren in je archief of collectie? Hoe kan je goed bewaren en inventariseren? Hoe kan je zorgen dat je archief volledig is en je praktijk weerspiegelt?
 - Hoe ga je om met je digitale archief?
 - Hoe kan je je collectie of archief overdragen of schenken?
 - Hoe kan je uitpakken met je erfgoed?
- We helpen om archieven en collecties beter **vindbaar** te maken door gegevens erover in te voeren in de Archiefbank op www.archiefpunt.be. Laat ons zeker weten als je jouw archief of collectie er ook in wil! Onderzoekers – niet enkel academici – helpen we ook met stappenplannen en voorbeelden op www.bronnengids.be.
- Vraag ons gerust advies voor het vinden van **financiering en subsidies**: zie <https://cemper.be/wegwijs-in-de-kunsten-en-erfgoedsector#tab-middelen-zoeken-voor-je-erfgoedproject>
- Online **dossiers** over diverse thema's (waaronder figurentheatererfgoed) worden regelmatig aangevuld: <https://cemper.be/themas>

b. Reactie op deze nodenbevraging

- Er blijft een grote nood aan **erkenning en sensibilisering** voor de eigenheid van deze praktijk. Hierbij kan CEMPER ondersteuning bieden. Aan de hand van interviews en artikels op onze website en sociale media helpen wij jouw praktijk in de kijker te zetten.
- **Persoonlijk contact** blijkt ook een nood. Spreek CEMPER gerust aan. Dit kan zowel via telefoon als via e-mail. Bij elke vraag nemen we persoonlijk contact op en zoeken we een manier om jou het beste te helpen.
- In dialoog met het veld zullen we onderzoeken welke **faciliterende rol** CEMPER kan spelen in o.a.

- het bij elkaar brengen van geëngageerde individuen en organisaties over het thema erfgoed van poppenspel en figurentheater.
- het uittekenen van een gecoördineerd stappenplan om de geformuleerde noden te lenigen en taken te verdelen.
- het uitwerken van een duurzame strategie om minder onderhevig te zijn aan veranderingen in het beleid
- Informatie over initiatieven, archieven en collecties, noden en mogelijke oplossingen kan worden samengebracht in ons online **themadossier**:
<https://cemper.be/themas/figurentheater>. Laat ons weten indien je suggesties hebt om het huidige dossier rijker te maken.

Heb je na het lezen van dit verslag vragen of bedenkingen? Aarzel dan niet om ons te contacteren op contact@cemper.be

4. *Sofie Veramme (WIE – Werkplaats Immaterieel erfgoed)*

Vakmanschap leeft in de hoofden, handen en de harten van vakmensen. Deze kennis en kunde borgen of doorgeven, vormt vaak een uitdaging voor ambachtslieden en professionele erfgoedorganisaties die de erfgoedgemeenschappen ondersteunen. Het project 'Focus Vakmanschap' ontwikkelde een methodologie en toolbox voor het audiovisueel documenteren, delen en activeren van het immaterieel cultureel erfgoed van vakmanschap in Vlaanderen. De vastgelegde praktijken gaan van mandenvlechten, reuzenbouwen tot 'Ora et labora'. Ze tonen praktijken in al hun facetten en brengen de mensen achter deze praktijken in beeld. Sofie Veramme licht toe. Doel van de toolbox is om gemeenschappen te ondersteunen om zelf aan de slag te gaan of hen actief bij te staan om erfgoed te borgen. WIE is een aanspreekpunt voor gemeenschappen, dus met vragen kan iedereen bij hen terecht.
<https://www.toolboxfocusvakmanschap.be/nl/>

5. Afsluitend gesprek door Roel Daenen met Otto van der Mieden (Poppenspe(e)lmuseum, Nederland; Carole Marquet-Morelle (Musée d'Ardenne, Charlesville-Mézières, Frankrijk) en Sven Ronsijn (Ultima Thule, Gent) over poppen- en figurentheatererfgoed. De drie sprekers vertrekken vanuit hun eigen specifieke context.

Carole Marquet-Morelle, directeur van **Musée de l'Ardenne** en **Musée Rimbaud**, vertelt over de specifieke context in **Charleville-Mézières**. In de tweede helft van de 20e eeuw werd Charleville-Mézières de wereldhoofdstad van het poppenspel dankzij het festival dat om de twee jaar plaatsvindt. Rondom het festival zijn structuren gegroeid zoals *l'Institut International de la Marionnette* (voortgezette opleiding en onderzoek). Tot op heden is er echter nog geen plaats die exclusief gewijd is aan de presentatie van het poppenspelerfgoed. Hoewel er twee zalen in het *Musée de l'Ardenne* gewijd zijn aan de collectie is er geen poppenspelmuseum. De collectie bestaat nu uit ongeveer 1000 stukken. Naar de toekomst wil ze dat deze collectie de basis vormt voor een nieuw museum dat zich volledig toelegt op het poppenspel (en een uitbreiding is van het *Musée de l'Ardenne*). Ze is zich er uiteraard van bewust dat geen enkel museum in zijn collectie de hele variëteit (doorheen de tijd en op wereldschaal) van het erfgoed kan vatten. Bovendien is het een kunstvorm die leeft en elke dag meer uitgebreid wordt. De uitdaging voor het museum zal er dus in bestaan binnen de collectie toe te spitsen op specifieke prioriteiten. Centraal zou wel moeten staan wat het betekent "poppenspeler" te zijn. De bezoeker moet de kans krijgen om de kunst van het poppenspel te ervaren en beleven, en de geschiedenis van het poppenspel in Charleville-Mézières te leren kennen.

Sven Ronsijn, maker, speler en trekker van **Ultima Thule** uit **Gent**, staat nog dagelijks in het veld. Ultima Thule speelt nog heel wat voorstellingen maar zet ook in op educatie. Belangrijk voor Sven is in de eerste plaats dat erfgoed niet dood mag zijn. Figurentheater moet leven, en dat is ook zijn prioriteit binnen de werking.

Otto van der Mieden, conservator van het **Poppenspe(e)lmuseum** in **Vorchten**, vertelt hoe belangrijk hij het vindt dat een tentoonstelling of musea die iets vertellen over het onderwerp (mee) door kenners worden gemaakt (zoals bijvoorbeeld bij 'Licht uit. Pop op' in het Huis van Alijn). Toch is de eerste uitdaging de bezoekers die minder achtergrondkennis hebben ook volledig mee te nemen in het verhaal. Hoe geef je hen alle lagen mee, die in collecties niet alleen in de poppen zelf maar ook in de literatuur, foto's of teksten terug te vinden zijn? Hoe kom je bovendien tegemoet aan het feit dat bezoekers graag dingen aanraken en niet enkel objecten achter glas willen zien? Zelf heeft hij bijvoorbeeld een tentoonstelling uitgewerkt voor slechtzienden waarin alles aangeraakt kan worden.

Hoewel de drie sprekers elk vanuit een eigen context vertrekken zijn ze het er wel over eens dat het belangrijk is spelers te betrekken in erfgoedvraagstukken. Ze benadrukken het belang actief na te denken over hoe erfgoed dynamischer ingezet en getoond kan worden.

Sven werkt bijvoorbeeld nog actief met de verzameling van Ultima Thule. De verzameling wordt dagdagelijks gebruikt en ingezet. De oudere poppen gelden als repetitiepoppen voor artiesten. Ze dienen als leidraad om te achterhalen wat nodig is qua techniek en materiaal voor nieuwe producties. Ook binnen jongerenprojecten worden de poppen ingezet. Het inspireert om poppen in handen te hebben en het geeft ideeën. Hierdoor leren de jongeren ontdekken. Op hun beurt leren ze de vaste spelers dan weer anders te kijken naar dit erfgoed. Hoewel ze eraan hebben gedacht ze in bewaring te geven, vindt Sven het net belangrijk materiaal in nieuwe handen te geven, het te laten leven en dat kan op dit moment te weinig in een museum.

In zeker zin is DE MAAN daarin een voorbeeld. Sven benadrukt dat het inderdaad boeiend zou zijn een centrale plaats te hebben waar niet alleen fysiek erfgoed aanwezig is en bewaard wordt, maar waar kennis en erfgoed ook in menselijke vorm aanwezig zijn. Een plaats waar nieuwe makers het verleden leren kennen. En zo kunnen beseffen dat wat ze doen en als oplossing zien misschien wel de grondbeginselen heeft in oude tradities, oude technieken of de oude ambacht.

In Charlesville-Mézières behoort de collectie de Franse staat toe, en die laat niet toe met de poppen te spelen. Ze denken er echter aan een studiecollectie aan te leggen die ingezet kan worden voor educatie. Op die manier kan de collectie, net als in het *Musée de la vie Wallonne*, gebruikt worden als bron van inspiratie voor nieuwe generaties. Carole ziet immers een belangrijke link met de opleiding in poppenspel, waar jonge makers worden gevormd. Via

beurzen zouden spelers en makers gestimuleerd kunnen worden op onderzoek te gaan. Ze hoeven daarom niet per se een nieuwe voorstelling te maken. Het kan ook zijn dat ze onderzoeken wat mogelijk is met oude technieken, hoe bepaalde praktijken te capteren (bijv. in de vorm van een documentaire). Onderzoek is belangrijk om een lange traditie en rijke geschiedenis te vatten, te delen, te tonen. Maar uiteraard moeten musea naast plaatsen van bewaring en kennis plaatsen zijn van inspiratie. Doorgeven gebeurt liefst op een dynamische manier. Ook Otto is het er mee eens, al blijft het een uitdaging hoe je poppen en figuren uit collecties op een dynamische manier toont. Of geef je het hoe dan ook aan spelers in handen?

Om zo'n plaats te realiseren (in Charlesville-Mézières) waar bewaring en kennis maar ook overdracht en inspiratie op een dynamische manier samenkomen, moet er uiteraard in heel wat randvoorwaarden voorzien zijn. Er moet betrokkenheid zijn, consensus én budget. Jacques Felix, die het festival heeft geïnitieerd, was zich ook bewust van het belang van betrokkenheid, internationale contacten, uitwisseling. Carole wil hierop voortbouwen. Vorming, samenwerkingen en een goede lokale inbedding vindt ze cruciaal. Poppen van over heel de wereld kunnen als voorbeeld dienen, maar lokale eigenheid moet prioritair zijn. Boeiend vindt ze ook het hele universum van makers in beeld te brengen. Hoe komt iets tot stand, wat zijn brede invloeden van andere kunsten (beeldhouwkunst, schilderkunst, literatuur, muziek, plastische kunsten, enz.), hoe wordt iets gemanipuleerd en hoe hangt dit samen met allerlei andere invloeden.

Er zijn volgens Otto heel wat mooie musea, zoals in Tolosa, Lyon of Lubbeck, die al in hun opzet slagen. Hij zou een Nederlands-Belgische samenwerking wel zien zitten om iets soortgelijk uit te denken. Voor Sven is een museum boeiend, maar enkel als dat gepaard gaat met een werkvloer waar makers aan de slag kunnen. Een plaats die zelfregulerend is en waar artiesten aan de slag kunnen in ateliers en repetitieruimtes. Er moet aandacht zijn voor het verleden en erfgoed, maar dat in combinatie met mensen die kennis doorgeven aan de hand van een collectie die gemanipuleerd kan worden. Door jonge makers te confronteren met figurentheater en door te benoemen dat wat ze doen misschien figurentheater is, kunnen ze aangemoedigd worden de geschiedenis te ontdekken en er een connectie mee op te bouwen.

Je hoeft daarom niet per se met elk object te kunnen spelen. Het kan ook zijn dat je kan zien hoe de binnenkant van een pop er uit ziet of welke techniek erachter zit. In Lyon gebeurt dat bijvoorbeeld al. Spelers tonen en spelen tijdens rondleidingen. Otto benadrukt eveneens het belang poppen in hun context te zien.

Door erfgoed in handen te geven, kan je ook duidelijk maken hoe moeilijk het misschien is ze te bespelen, hoeveel metier of concentratie het vereist. Dat is ook Svens ervaring. Jongeren die de kans hebben gekregen met een figuur te spelen, zullen nadien tijdens een voorstelling beseffen hoeveel samenwerking en concentratie het vereist een pop tot leven te wekken.

Een laatste wens is vooral erfgoed levend te houden. De manier waarop dat zou kunnen is eventueel door beter verenigd te zijn. Bijvoorbeeld in de vorm van een federatie waarin jonge en oude makers, maar ook musea en erfgoedinstellingen vertegenwoordigd zijn. Om zo de dialoog aan te gaan over het presenteren van deze theatervorm, het bewaren ervan en het doorgeven naar de toekomst.

Foto's: Michiel Devijver